

njihovega položaja. Delo odlikujejo sistematičnost, poglobljenost in dokumentarnost, saj je besedilo ob upoštevanju relevantne zgodovinske literature opremljeno s številnimi opombami.

Drugi del knjige prinaša objavljena pesemska besedila. Opozorimo naj, da so nekatere pesmi slovenskih mobilizirancev v tuje vojske bile že pred tem dostopne širši javnosti, npr. v četrti knjigi obsežne zbirke *Slovensko pesništvo upora* (Novo mesto 1997). Izbor zajema in predstavlja enajst avtorjev s skupno 127 pesmimi. Pripomnimo pa naj, da bi bilo s stališča uporabnika zelo koristno, ko bi bilo ob pesmi navedeno tudi kratko opozorilo o kraju in času nastanka pesmi (kjer je to mogoče, oziroma, če so na voljo ustrezni podatki), česar v knjigi ni.

Na zaključku naj še opozorimo, da je po izidu predstavljene knjige dr. Marija Stanonik pripravila že novo knjigo, tj. antologijo pesmi z naslovom *Most* (Novo mesto, 2000). Kot temeljita poznavalka pesništva iz časa druge svetovne je v njej objavila izbor pesmi celotnega pesniškega ustvarjanja Slovencev, ne glede na njihove ideološkopolitične delitve med vojno.

Vida Deželak-Barič

S. A. Romanenko: Jugoslavija : krizis, raspad, vojna. Obrazovanje nezavisimih gosudarstv. Moskovskij občestvennij naučnij fond, Moskva 2000, 496 strani.

Ruski zgodovinar S. A. Romanenko, višji znanstveni sodelavec Inštituta mednarodnih ekonomskih in političnih ved Ruske akademije znanosti, je svoje dolgoletno raziskovanje območja nekdanje Jugoslavije zaobjel v zajetni knjigi o Jugoslaviji, njenih kriznih obdobjih in njenem krvavem vojaškem razpadu. Knjiga je predvsem namenjena ruskemu trgu, ki ima še nekatere zmotne in pomanjkljive poglede na Jugoslavijo in jugoslovansko krizo, ki so, žal, prisotni tudi v marsikateri ruski strokovni literaturi in ne le v tisti, ki prinaša poglede za vsakdanjo politično potrebo in ki temelji na stoletnem bratstvu in pravoslavni vzajemnosti. Pogledi zato odstopajo od vedenj in interpretacij, ki jih lahko pogosto o vzrokih za razpad Jugoslavije zasledimo v tuji literaturi.

V uvodnih poglavjih je Romanenko na kratko orisal razvoj jugoslovanskih narodov od srede 19. stoletja, težave prve Jugoslavije in njen razpad v 2. svetovni vojni ter nerešene nacionalne konflikte druge Jugoslavije. Največ pozornosti je v uvodnih poglavjih namenil srbsko - hrvaškim odnosom (magisterij je npr. izdelal iz teme Hrvaško - srbske koalicije v letih 1905-1908), čim bolj pa se je približeval koncu druge Jugoslavije, tem bolj je pozornost osredotočal tudi na Kosovo. Večji del knjige pa zavzemajo posamezni problemi, opazovani skozi daljšo časovno perspektivo, tako da delo ne sledi strogo kronološkemu načelom. To so npr. vprašanja samoodločbe narodov, panslavizma in jugoslavizma, slovanskega bratstva ipd. V

zadnjih poglavjih poskuša avtor iskati odgovore na vprašanja ruske geopolitike po razpadu Jugoslavije in reakcije ruske javnosti ali ruske politike, ki je, kot je možno razumeti avtorja, še vedno preveč sledila tradicionalnemu igranju na srbsko karto.

Vzroke za dogodke na Balkanu v zadnjem desetletju Romanenko ne išče zgolj na eni strani, saj opisuje razvoj politične misli in političnega razvoja pri različnih narodih, najbolj podrobno seveda srbskega in hrvaškega. Zato zanj ni izključnega krivca kot tudi ne izključne žrtve - v vsakem odnosu sta vedno vsaj dva.

Nasprotovanja "mitskim" predstavam, ki jih ustvarja propaganda, so npr. vidna v ocenah, da sta bili kriza in vojna posledica različnih dejavnikov, med katerimi Romanenko poudarja tudi odsotnost demokratične tradicije; toda ob tem naglašča, da so vojaške operacije najbolj vestno načrtovale in jih začenjale srbske oblasti. Poudaril je tudi, da pri krvavem razpadu Jugoslavije ni šlo za nikakršno versko vojno (kot so npr. nekateri ocenjevali srbsko zajezitev "muslimanske nevarnosti" na Balkanu), temveč da je šlo predvsem za nacionalno vojno; poudaril je npr., da primerjava Kosova kot "srbske Čečenije" v ruski javnosti ni posrečena, saj sta med krizama in vzroki za konflikte precejšnji razliki. Prav tako opozarja, da vse odgovornosti nikakor ni mogoče pripisati zgolj režimu Slobodana Miloševića, kot radi počnejo tisti, ki bi se rešili kakršnekoli odgovornosti, saj je v agresivnih odnosih do drugih v nekdanji skupni državi aktivno vlogo igrala tudi srbska nacionalistična opozicija.

Te in sorodne ocene so seveda pri nas nekaj vsakdanjega, kar pa ne velja za Rusijo in žal tudi ne povsem za rusko strokovno literaturo. Knjiga je seveda nastajala v letih, ko sta Rusija in ruska javnost še močneje simpatizirali s srbsko stranjo v konfliktih na področju bivše Jugoslavije v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bil Milošević še trdno v sedlu in daleč od Haaga. Ob branju knjige bralca pritegne Romanenkov zanimivi stil pisanja, saj spretno krmari med različnimi interpretacijami nekega dogodka in mitskimi predstavami, ki so globoko vsidrane v zavesti "povprečnih" ljudi.

Romanenkova knjiga temelji na bogati literaturi, izdani v Rusiji, Veliki Britaniji, ZDA in bivših jugoslovanskih republikah, pri čemer je iz našega vidika opazno pomanjkanje slovenske strokovne literature. Gre za pomanjkljivost, ki se je avtor vsekakor zaveda in ki jo je poskušal odpraviti z nabiranjem slovenske literature in seznanjanjem s slovenskimi pogledi na nekdanjo Jugoslavijo ob svojem študijskem potovanju v Ljubljani ob koncu prejšnjega leta. Za tovrstne poglede moramo svoj del krivde prevzeti tudi slovenski zgodovinarji, ki s(m)o napisali premalo preglednih tekstov v najbolj branih jezikih, tudi tisti, ki pa so objavljeni v tujih jezikih, morda premalo poudarjajo slovensko specifiko v mnogonacionalnih državah, v katerih smo živeli.

Jasno pa je, da bo treba nekatere raziskave še narediti, saj nam literatura na posamezna vprašanja ne odgovarja. Za to pa bodo potrebni arhivski viri, ki nam zaenkrat še niso dostopni. Iztočnico o vprašanju arhivskih virov nam npr. dovolj jasno nakazuje še vedno ne dovolj pojasnjeno vprašanje o sovjetsko-jugoslovanskih odnosih po informbirojevskem sporu leta 1948 in o realnosti sovjetskih vojaških načrtov za agresijo na Jugoslavijo. Romanenko (str. 397 in naslednje) pri tem uporablja novejšo izdano literaturo iz ruskih arhivov (*Vostočnaja Evropa v dokumentah rossijskih arhivov; Sovetskij faktor v vostočnoj Evrope itd.*) in objavljene spomine akterjev, ki so nam deloma že znani, ki pa še vedno ne nudijo

dokončnega odgovora na vprašanje, kako daleč so bili v Kremlju pri načrtovanju napada na Jugoslavijo. Še najbolj verjetna se nam lahko tako še vedno zdi ocena iz zahodnih virov in sicer analiza CIA iz leta 1949, ki jo v delu *Keeping Tito Afloat* omenja Loraine Lees (Pennsylvania State University, 1997), da imajo Sovjeti za kolikor toliko uspešen napad na mejah Jugoslavije razvrščenih še vedno odločno premalo divizij.

Na takšna in podobna vprašanja pa bo mogoče zanesljivo odgovoriti šele, ko nam bodo v celoti odprti arhivi v Moskvi in Beogradu. V Moskvi mislimo predvsem na vojaške vire in tajne službe, saj nam že omenjeni objavljeni viri kažejo, da so dokumenti navišjih sovjetskih in ruskih oblastnih organov ter poročila sovjetske diplomacije že vse bolj dostopna. Z Beogradom pa smo šele storili prve korake približevanja tudi po strokovni plati, ki pa bo lahko nadgrajeno šele po normalizaciji političnih odnosov in po tem, ko bodo beograjske oblasti zopet vzpostavile normalno dostopen arhivski režim.

Po drugi strani pa nam široko uporabljena literatura kaže, kaj vse je še na razpolago o tej tematiki; zlasti to velja za rusko literaturo, ki je v naših strokovnih krogih manj prisotna in slabše poznana.

Iz slabšega poznavanja slovenskih pogledov na Jugoslavijo seveda sledijo tudi posamezne ocene, s katerimi bi se Slovenci oziroma slovenski zgodovinarji težko strinjali. Tako, denimo, ne drži, da bi Hrvate in Slovence ob združevanju leta 1918 skrbela izguba Dalmacije na račun Italije; to je bil seveda bolj hrvaški problem, Slovenci pa so bili zaskrbljeni zaradi slovenskega Primorja in Krasa. Prav tako se je težko strinjati z oceno, da za Slovence zamenjava Habsburžanov za Karadjordjeviće iz nacionalno-emancipacijskega vidika ni prinesla kaj dosti, če se le spomnimo, da je bil po združitvi v Kraljevino SHS sloveniziran ves šolski sistem, da smo dobili prvo slovensko univerzo in državne kulturne ustanove.

Med iskanjem vzrokov za razpad Jugoslavije bi morali morda malce več pozornosti nameniti tudi nekaterim ekonomskim vprašanjem in se vprašati zlasti, zakaj so po vrsti propadle vse gospodarske reforme v Jugoslaviji; tudi o tem vprašanju bi lahko pri slovenskih avtorjih že marsikaj prebrali. Spoznavanje različnosti pogledov na Jugoslavijo zunaj okvirov običajnega srbsko-hrvaškega rivalstva bi nas soočilo tudi z drugačno naravnostjo slovenskega gospodarstva, ki je bilo bistveno bolj kot npr. srbsko orientirano na konvertibilni zahodni trg in manj na vzhodni klirinški, o drugačnih stopnjah kulturne razvitosti (ki so jo izpričevali statistični podatki o pismenosti, vključenosti deleža mladine v srednje in visoko šolstvo, o gostoti mreže kulturnih ustanov ipd.) in o slovenskem nezaupanju v vse "jugoslovanske" kulturne projekte, ki so jih slovenski intelektualci glasno odklanjali že v petdesetih letih.

Tovrstno neupoštevanje slovenske specifike ni značilno le za ruska dela, prisotno je tudi v drugih delih, ki obravnavajo bilateralne ali multilateralne odnose drugih držav in Jugoslavije. V njih je Jugoslavija večinoma prikazana kot srbsko-hrvaški problem, pozablja pa se na tretji najmočnejši, Slovenijo. Ko je bila namreč slovenska oblast v kolikor toliko normalnih odnosih z Beogradom, je bila Hrvaška na sredi in se srbsko-hrvaška nesoglasja niso razvila do kritične stopnje. Ko pa je prišlo do dokončnega preloma med Srbijo in Slovenijo, k čemur sta v največji meri prispevala Slobodan Milošević in srbski nacionalizem, se je morala Srbija soočiti z

dvojno težavo, ki ji ni bila več kos. Ta vidik v Romanenkovi - tako kot v številnih sorodnih knjigah - ni prišel do izraza.

Pogovori z avtorjem knjige ob njegovem delu v Ljubljani decembra 2000 so pokazali, da je spoznavanje slovenskih pogledov na Jugoslavijo ena od tistih točk, ki naj bi jim v bodoče posvetil več pozornosti. Zato moram dodati, da se njegove naslednje knjige o teh ali sorodnih problemih že vnaprej veselim.

Aleš Gabrič

Od sanj do resničnosti: razvoj slovenske državnosti. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2001, 291 strani, ilustr.

Publikacija *Od sanj do resničnosti* je izšla kot katalog k istoimenski razstavi, ki jo je pripravil Arhiv Republike Slovenije ob deseti obletnici slovenske države (24. 5.-25. 6. 2001, ljubljanski grad). Avtor razstave je bil France Martin Dolinar. Napisal je tudi predgovor k nizu študij o razvoju slovenske državnosti, v katerem razmišlja, da imamo Slovenci prvič svojo državo in s tem priložnost, da v njenem okviru izrazimo svoj nacionalni ponos ter v miru načrtujemo svojo prihodnost. To je za vse nas velik dogodek, saj se moramo zavedati, da so sanje, ki so trajale skoraj 1400 let, postale resničnost.

Peter Štih, avtor prvega poglavja *Državne tvorbe v srednjem veku na slovenskem ozemlju*, poseže v zgodnji srednji vek in nam predstavi dve slovanski ljudstvi oziroma njuni državni tvorbi. Prva in najstarejša državna tvorba, ki se je izoblikovala v vzhodnoalpskem prostoru, je bila kneževina Karantanija, v sklop katere je spadalo tudi (in le) današnje slovensko Podravje. Slovansko opredeljeni Karantanci so bili ljudstvo, sestavljeno iz staroselskega romanskega oziroma romaniziranega prebivalstva, novoselskih Slovanov, Hrvatov, Dudlebov, verjetno tudi iz avarskih, bolgarskih in germanskih elementov. To dejstvo razkrije, da Karantanija ni bila državna tvorba Slovanov, pač pa Karantancev. Kneževina Karantanija tudi ni bila edina in osrednja tvorba na tem področju, saj se je po propadu avarske države v samem središču današnjega slovenskega prostora oblikovala kneževina Karniola.

V visokem srednjem veku je bila večina zadevnega ozemlja vključena v Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti. Kompleks manjvrednosti zaradi neoblikovanja lastne države je po njegovem mnenju neprimeren, saj to cesarstvo ni bila nikogaršnja nacionalna država. Vsi narodi, ki so bili del tega cesarstva, so na državo vplivali z različnimi političnimi, kulturnimi, verskimi dogodki in jo v tem pogledu skupaj oblikovali.